

A FALU GAZDASÁGI ÉS KULTURÁLIS PROBLÉMÁI

A MAGYAR FALU elmaradottsága nagyon is feltűnő, ha annak életét és nemzeti szerepét más nemzetek falusi lakosságának társadalmi hivatásával és nemzetükben elfoglalt helyzetével hasonlítjuk össze. A helyes ítéletnél azonban nem szabad szem elől téveszteni azokat a történelmi, társadalmi és faji tulajdonságokat, melyek a falu mai képének kialakításában közreműködtek. Az összehasonlításnál leggyakrabban szereplő német, dán, angol és amerikai falvak struktúrája is egészen más, mint a magyar falvaké. Az angol falu például nem egyszerű földművestelepülés, hanem a városokban és a gyarmatokon dolgozó vagy nyugalomba vonult jómódú, polgárosodott emberek kényelmes, minden kultúrigényt kielégítő otthona.¹ Ott a város és a falu között nincs meg az a különbség, ami nálunk a történelmi és társadalmi fejlődés folyamán kialakult. Az amerikai falvak, illetve farmcsoportok kialakulása is egészen más körülmények között és hatások következtében jött mesterségesen létre. Még leginkább a német falu fejlődése és viszonyai hasonlatosak a miénkhez, de itt is számot kell adnunk a 150 éves török uralomról, mely alföldi magyar falvainkat pusztította el, a múlt századbeli függetlenségi harc és az erős ellenzéki is visszavetette a falut kulturális és gazdasági előrehaladásában.

A hátramaradottság okai részben a múlt század utolsó évtizedeiben megnyilvánult hatalmi és társadalmi politikában keresendők. A kiegyezés után megindult nagyarányú kulturális és vagyoni fellendülés elsősorban a város, különösen a főváros emelését célozta. Vagyonos, nemzeti és művelődési értékekben bővelkedő, külső habitusával a világvárosok között is számottevő Budapest azonban túlságosan gyorsan nőtt ki a rákosi homokon és a budai hegyoldalakon. Vidéki városaink gyorsütemű fejlődése nyomon követte a főváros emelkedését. Ez a fejlődés azonban nem nőhetett ki önmagából, mert városaink múltja a legnagyobbbrészt idegen ajkú törzslakosság, valamint a törökdúlás, a szabadságharc és az elnyomatás még mindig érezhető hatásai miatt nem jelentett nemzeti szempontból reális erőtartalmat. A magyar városok előretöréséhez szükséges anyagi eszközöket a kormányhatalom és a városvezető politikusok a falunak, szerintük bőségesen duzzadó energiáiból merítették; a városfejlesztéshez szükséges pénzt a falu által fizetett adókból fedezték, míg a falu szellemi értékei: a falusi értelmiség, elsősorban a mindinkább elszegényedő középbirtokos osztály, valamint a falusi gazdák kiválóbb képességű és tehetségű fiai önmagukról húzódtak be a jobb érvényesülést, fejlettebb állam-

¹ Németh József: A falufejlesztés kérdései. A Falu. 1929 áprilisi szám.

polgári életet ígérő városba. Ennek következtében a falu maradandó értékekben, vezetésre hivatott kiválóbb képességű egyénekben elszegényedett s ezt az állandósuló, egyre nagyobb méreteket öltő szellemi elszegényedést nyomon követte az ellenzéki vármegyék és községek állami támogatásának hiánya. Betetőzte a falu stagnálását, sőt leromlását a 90-es évek agrárválsága» mely az agrárlakosságot a kivándorlásba, vagy városokba özőnlésbe kergette. Városba költözött és hivatalba ment a tönkrement földesúr, gyarakban zsúfolódott össze a földjét vesztett kisgazda.¹

Falusi földművelő népünk elmaradottsága, a falu életének primitívsége legnagyobb mértékben a mezőgazdasági viszonyokban szemlélhető. Mivel nemcsak a falu, hanem az egész ország összlakosságának 55*8 %-át teszi ki az őstermeléssel foglalkozók száma, tehát nemcsak a falu, hanem az egész ország létérdeke szempontjából is igen fontos probléma az őstermeléssel foglalkozó, falun lakó népesség gazdálkodási viszonyainak és a gazdálkodás helyes irányú fejlesztésének kérdése. Sokan, még kiváló szakírók is a gazdasági művelődés e nagyfontosságú kérdését ma is egyszerű termelési kérdésnek tekintik, pedig éppen hazánkban, ahol az őstermeléssel foglalkozóknak több mint fele nem birtokosa az általa megművelt földterületnek, nem a földnek, mint holt anyagnak megművelése, illetve miként való megművelése a fontos, hanem általában a földműveléssel foglalkozók és a földtulajdonosok megélhetésének, termelésük és munkájuk jövedelmezőségének biztosítása és elősegítése nemzeti érdek és társadalmi kötelesség. E szempontok sokszor éppen ellentétes megállapításokat eredményeznek, mint a par excellence termelési szempontok szigorú szem előtt tartása.

Mezőgazdaságunk a múltban egy pár kivételtől eltekintve, nagymértékben nélkülözött egy biztos, praktikus és határozott vonalú agrárpolitikát. Alapvető hibája volt a magyar mezőgazdaság eddigi irányának, hogy majdnem kizárólagosan termeléstechnikai kérdések érdekelték. A termékek mennyiségének emelésében kulminált ez a tudományos és gyakorlati propagandisztikus gazdasági politika, s az üzemtani és üzleti szempontokat teljesen figyelmen kívül hagyta. Ez az irány a többtermelés jelszavában csúcsosodott ki, a helyett, hogy azt nézte volna, vajjon a termelő vagy földművelő egyednek van-e ezen többtermelésből jövedelme, individuális haszna? Egy kiegyensúlyozott agrártermelésben talán ez a politika nem jár olyan nagy meg rázkódtatásokkal, mint a mi tervszerűtlen, megzavart, termelési viszonyainkhoz nem simuló és az össz-szükségletet figyelmen kívül hagyó termelésünkben.² Így azonban a konjunkturális-spekulációs idők elmúltával a világgazdasági krízis két súlyos tehertétele: a vámpolitikái elzárkózás és a megdrágult hitel, a termelés technikai keresztülvitelén kívül más szempontot nem kereső gazdátársadalmat ért. Így mutatkozik napjainkban ezerszeresen megnagyítva a mező-

¹ Bernát István: Tanulmányok az agrárpolitika és a magyar agrármozgalmak köréből. 1927.

² Juhos Lajos: A mezőgazdasági válság alapkérdesei. (Mezőgazdasági Közöny. 1929. 2. szám.)

gazdasági válság, mely az üzemtanilag és üzletileg teljesen tanulatlan falusi kisgazdatársadalmat éri legközvetlenebbül.

A falu, általában a magyar mezőgazdaság krízisének távolabbi okaira és tüneteire a Magyar Szemle legutolsó számában Ihrig Károly igen értékes cikkben mutatott rá,¹ ezért részletesen e kérdéssel itt nem foglalkozunk, csupán egy szempontot szeretnénk kidomborítani és ez az agrárkrízis megoldására irányuló törekvéseknél a szociális érdek fontossága. A nemzeti társadalom békéjének biztosítása a termelés olcsóbbá való tételére és a racionalizálásra való törekvéseknél óvatosságot ajánl. Az egyoldalú termelési politika e racionalizálást hajlandó nagyobb munkástömegek kenyérméltóságára árán is véghez vinni, pedig éppen a nemzet egyeteme és a falusi lakosság szociális helyzetének érdekében nagyobb munkástömegek felszabadulását, a munkanélküliek megszorodását kerülnünk kell.

Hogy mennyire egyoldalú struccpolitikát űzött mezőgazdasági termelésünk, azt legjobban bizonyítja a nyugat, a mi gazdasági viszonyunktól merőben eltérő államok, különösen Dániának haladottabb és nagyobb terméskvantitásokat felmutató mezőgazdaságára való állandó hivatkozás. E külföldi példák szolgáltak biztatásul hazai termelésünk terméseredményeinek nagyobbítására. Az tény, hogy földművelő lakosságunk sok tekintetben elmaradottabb, mint Dánia őstermelő lakossága, azonban a termelésben és a gazdasági kultúrában való gyengébb eredmények nagyrészt az eltérő, emberileg meg nem változtatható természeti és közgazdasági viszonyokban rejlenek. Dániának még Németországnál is jobb, a mezőgazdasági termelésnek igen kedvező éghajlata van. A hőmérséklet hirtelen változása, a szélsőséges téli hideg és nyári meleg, ami hazai éghajlatunk főjellegzetessége, Dániában teljesen ismeretlen.² Dániának ezenkívül, mint majdnem összes mezőgazdasági termékeinek felvevő piaca, ott van Anglia, mely természeti és termelési adottságai miatt sohasem törekedett gazdasági autarkiaira, és így a dán gazdáknak korlátlan, olcsó vízi úton megközelíthető, vámmentes piacuk volt mindig. Magyarországnak az agrárexport szervezésénél ma már nem áll rendelkezésére egy ilyen felvevő terület, sőt ellenkezőleg, a magyar exportárut eddig felvevő államok, vagy saját autarkiaira való törekvés, vagy ellenséges érzelmi momentumok alapján agrárexportunknak egyenesen útját vágják.

Népies gazdálkodásunknak eredendő hibája, a mai értékesítés- és exportnehézségek közepett pedig egyenesen katasztrófája az egyoldalú szemtermelés. Az 1927 évi termés adatai szerint a gabonaművek a szántóföldi termelés 5633 %-át teszik ki. Ezen egyoldalúságnak érthető okai vannak. Száraz jellegű klímánk, gazdaságaink tökeszegénysége, gabonatermékeink jó hírneve, a kevés üzemi költséggel termelhető kalászosoknak hazánkban igen kedveztek.³ Ezért nem is lehet a mai termelési csőd dacára sem az egyoldalú szemtermelésről más kultúrnövények termelésére való hirtelen áttérést forszírozni, mindamelllett azonban termelési politikánk jövő iránya a

¹ Ihrig Károly: Az agrárprobléma. (Magyar Szemle. 1929 május.)

² A. I. Jakobsen: Die landwirtschaft in Dänemark. 1925. Berlin.

³ Székács Elemér: A magyar búza sorsa. (Mezőgazdasági Közölny. 1929.2. szám.)

kiegyenlítettebb vetésforgók felé mutat. A gyümölcs- és zöldségtermelés fejlesztése, állattenyésztés, baromfitenyésztés újabb szempontjai, az Alföld termelésének speciális követelményei gyors és sürgős revíziót követelnek mezőgazdaságunkban.

Agrárpolitikánk iránya, a fenti szempontoknak megfelelően ma már tényleg nem a minden áron való többtermelés felé halad, hanem az értékesítési és agrárkereskedelmi problémák szemüvegén keresztül igyekszik különösen földmivestársadalmunk széles rétegeiben a többet termelés mellett a jobbat és az olcsóbban, tehát versenyképesen való termelés gondolatát meggyökereztetni. Földművelésügyi kormányzatunk az úgynevezett versenytermelési mozgalomban nemcsak elméleti és propagandisztikus irányítást igyekezett adni a magyar földművés új útjaira, hanem külön akciókban anyagilag is segítségére sietett elsősorban a tökenélküli kisgazdatársadalomnak. S hogy falusi gazdarétegünknel milyen termékeny talajra találtak ezek a teljesen újszerű, az állami beavatkozásnak az eddigi állampolitika meggyökeresedett formáit túllépő módjai, azt legjobban mutatja a versenytermelési akciók igen nagy népszerűsége.¹

Ez érthető is: a falu gazdálkodása a termelési technika módjait és eszközeit illetőleg az utolsó évtizedekben igen nagy fejlődésről tesz tanúságot. A gép már nem csodabogár a földműves előtt; ez a mezőgazdasági üzemben kétségtelenül a haladás, az olcsóbb és rentábilisabb termelésre való törekvés jele. Például csak a cséplőgépek számát tekintve, a fejlődés mérve igen szembetűnően domborodik ki előttünk. Míg 1895-ben a cséplőgépek száma (mely számban a gőzcséplőgépegységre átszámítva az összes típusú, tehát járgányos és hőmotoros cséplőgépek is benne vannak) 8.318, addig 1925-ben már 17.511 darab, ami 110 5 %-nyi emelkedésnek felel meg. A modernebb üzemű gépek előretörését és a primitívebb gépek háttérbeszorulását bizonyítja, hogy az utolsó 30 év alatt a hőmotoros cséplőgépekben hazánkban 249.3 %-os emelkedés, míg a járgányos cséplőgépekben ugyanezen idő alatt 576 %-os visszaesés mutatkozott. Különösen azok a gazdasági gépek és eszközök terjednek rohamosan, melyeknek haszna és kézzelfogható jövedelemszaporító eredménye szemellátható. Ez már népünk pszichéjéből önkéntelenül következik. A műtrágyázást, a termésfokozás és jövedelemszaporítás e kiváló eszközét is csak akkor kezdte használni a falusi kisbirtokos, amikor falujában azt már valaki kipróbálta és a növények erősebb vegetációjában, a nagyobb termésben észrevette a jövedelmezően hasznosítható eszközt. E téren is igen nagy fejlődést tapasztalhatunk, elsősorban a falu gazdálkodásában. Míg 1927-ben 2470 olyan község volt, ahol nem használtak műtrágyát, addig 1928-ban már csak 1.000 községben ismeretlen a műtrágyázás. Szám szerint a kisbirtokosok nagyobb mennyiségben használnak műtrágyát, mint a nagybirtokosok, 1928-ban ugyanis a műtrágyafogyasztás több mint 50%-át a kisgazdák fogyasztása tette ki. A nemesített vetőmagvak elterjedése terén az emelkedés már nem ilyen nagyarányú, bár a háború előtti viszonyokhoz képest itt is nagy lépésekkel

¹ A versenytermelés praktikus feldolgozása: Radnóti István—Filó János: Versenytermelési Útmutató. 1929.

haladtak kisgazdáink. Nemesítőink és a malomipar, valamint a gabona-exportőrök között megindult áldatlan harc e téren meggondolásra és óvatosságra bírta az amúgy is bizalmatlan természetű falusi gazdaságot, a mellett, hogy az értékesítési nehézségek és a gabona árának alacsony volta a nemesítől felár melletti rentábilis termelést illuzóriussá tették. Ha ehhez hasonlóan végig megyünk mezőgazdasági termelésünk összes ágain, mindenütt a fentiekhez hasonló emelkedést állapíthatunk meg.

A KÖZGAZDASÁGI vonatkozásokon kívül a legfontosabb teendő még az egész magyarság lét vagy nem lét függőségében falusi népünk lelki és értelmi nevelése. Gazdasági programok, kormányzati intézkedések és társadalmi erőfeszítések eredményesek csakis akkor lehetnek, ha megfelelő tömeganyag azokat a nemzeti élet különböző vonatkozásaiban készpénzre, valóságos életre tudja váltani. Nem a politikára gondolunk itt, hanem a magyarság szellemi életébe való intenzívebb és folyamatosabb bekapcsolódásra. Társadalmi megosztottságunk nagy szerencsétlensége, hogy a lateiner középosztály és a falusi kisgazda és földműves réteg között társadalmi érintkezés, kultúra és a szellemi javak elosztottsága tekintetében még ma is hatalmas űrtátong, melyet betölteni és kiegyenlíteni kultúrpolitikánknak talán ma legfontosabb és legelső kötelessége.

Ezt a munkát azonban igen sok körülmény akadályozza. Míg a gyári munkásság és a városi középosztály nagyobb tömegeknek kisebb területen való szoros elhelyezkedése folytán a polgári művelődés eszközeinek hatásában jobban részesülhet, addig a falusi lakosság szétszórtságában kevésbé tudja ezeket az eszközöket igénybe venni. A falu kultúrpolitikájának ezeken kívül a falu természeti, közigazgatási és gazdasági viszonyait is állandóan tekintetbe kell vennie és nem szabad a városokban jól bevált kultúreszközök szolgáló lemásolt utánpótlását beleplántálni a falu amúgy is rögös talajába. Sajátos, önmagától kialakult és a falvakban meggyökeresedett példakkal kell próbálkoznunk, de mindig be kell illeszkednünk az illető falunak a többitől eltérő, természeti és emberi miliője által meghatározott viszonyaiba.

Elemi iskolai oktatásunknak ezt a szempontot kell alkalmaznia. Tanítóképzésünk, iskolatípusaink uniformizált volta nehezen tud alkalmazkodni a falu és különösen a tanya sajátos körülményeihez. Egyforma feladatokra képezték ki azt a tanítót, aki valamelyik bányavidék munkásiskolájába és azt, aki az alföldi tanyák gazdaggyermekei közé került. Pedig az iskolának közelednie kell a falu mindennapi életéhez. Több praktikus ismeretet kell adnia a falu gyermekeinek, hogy őket ne idegenítse el attól a légkörtől, amelyben megmaradni és munkálkodni állampolgári hivatásuk. Az iskola a szülőföld- és honismeretnek, valamint a gazdasági ismereteknek viszonylagosan kevesebb időt szentel az elvont és különösen az idegen népek és világrészek történelmi és földrajzi ismeretanyagánál.¹ A falutól távoleső, városi

¹ E téren örvendetes úttörő az Iskolánkivüli Népművelés Könyvei között megjelent Fodor Ferenc: A szülőföld és honismeret könyve.

és nemzetközi kultúra csak külső látszatbeli megcsillogtatása elérhetetlen vágyakat és törekvéseket hint el a gyermek lelkében, amelyek azután a felnőttnek reális gondolkodásmódjában a falusi gazdálkodás első nehézségei és sikertelenségei esetén eleven erővel támadnak fel (a városba való költözés, az agrármunka elhagyása stb.). Klasszikus példát mutatott a 18. században a falusi iskolai szervezetnek ilyen megalkotására a népies gazdasági szakoktatásnak a világon legelső úttörője: Tessedik Sámuel szarvasi evangélikus lelkész, akinek a falusi gyermekek tömegoktatását ma is mintának vehetjük.

Ha az elemi iskola padjain túl követjük a falusi gyermek életét és figyeljük kulturális momentumokkal való találkozásait, megállapíthatjuk, hogy az elemi iskola után legtöbb kigazda műveltségszerzése le van zárva, önképzése, — ritka kivételektől eltekintve, — az erős testi munka és a család viszonyai miatt lehetetlen. E tekintetben sokat segít a leventeképzés, amely azonban a gyakorlatban ma még kevés szellemi anyagot tartalmaz. Ha pedig mégis kivételes képességeinek felismerése és vagyoni helyzete módot ad a továbbképzésre, az eddigi körülményeitől teljesen elütő városias jellegű iskolákban történik, lateinerképzést jelent és az, aki mint falusi ifjú e humanisztikus irányú iskolák lépcsőm felvergődik, a tisztviselőosztály nagy tömegében nyomtalanul elvész, a helyett, hogy szerzett tudásánál és képességeinél fogva szülőföldjének, eredeti társadalmi osztályának hivatott vezetője lenne. A falu földművestársadalmából városi középosztályba felemelkedett kiválóbb képességű egyedek, ha végeredményben a nemzet egyeteme részére értéket is, a falu részére minden esetben jelentős veszteséget jelentenek. De a magyarság egyeteme szempontjából is az általános tömegkultúrszínvonal emelése érdekében százszor értékesebb, ha a falu földművestársadalmának kiválóbbjai otthon, szülőfalujukban maradnak, hogy a falu gazdasági és műveltségi előretörésének szószólói és példamutatói legyenek. A vezetők problémája egyik igen súlyos kérdése népünk felemelkedésének; szomorú példák bizonyítják, hogy a városi kultúra emlőin nevelkedett, a faluban gyökérnélküli tisztviselők, orvosok, tanítók stb. falura kerülve állandó nosztalgiában, vágyakozásban élnek a messziről még vonzóbbnak látott városi kultúra után, a vidék életébe beilleszkedni nem tudnak s mivel állandó harcot folytatnak a városba való visszatérésért, meg sem kísérik tevékenységükben kialakítani a falusi vezetők munkakörét.

Az, hogy az alsófokú iskolák padjaiból kikerült földműves fiatalság minden újabb és további kultúrhatástól érintetlen marad és a legprimitívebb életformák között éli le gazdálkodó életét, ez a felismerés állandó témája volt kultúrpolitikánknak, amely különböző megoldásokban kereste a továbbképzés lehetőségeit. A háború előtt a szabadoktatás, a közművelődési egyesületek működése nagyobb eredményeket e téren nem tudott felmutatni. Természetes volt tehát, hogy a háború és a forradalmak elmúlása után, a falusi nép iskolánkívüli művelése sürgős gondoskodás tárgyát képezte. Ma már az államilag megszervezett és szervezetében is kiépített iskolánkívüli népművelés nemcsak szórványos jelenségeket, hanem általános tömegeredményeket

is tud felmutatni. A népművelés szervezete eléggé belesimult a falvak speciális légkörébe és eléggé népszerű lett közvéleményünkben. Hatékonyabbá tétele azonban nemcsak a központi szervek iránytadó és rendelkező tevékenységétől függ, a népművelés eredményes munkája a jó, arra való, lelkes, erőskezű vezetők kérdésén fordul meg.

A vezetők kérdésénél most csak egy nagy hiányra kell rámutatnunk. A falusi földművelés gazdálkodásának jövedelemszerző emelése legelső foka a falu és a nép jövőjének. Sajnos éppen e téren nélkülözzük az intézményes mezőgazdasági vezetőt. A lakosság érdekeinek e téren való istápolása nem lehet a más funkciókkal amúgy is túlterhelt többi vezetők hivatása, az ország agrikultúrájának jövő kilátásai és a termelésben szükséges változások zökkenő nélküli véghezvitele megköveteli, hogy minden községben, melyet e szempontból egy zárt, egységes vezetést és irányítást megkívánó gazdasági üzemnek kell tekintenünk, a többi vezető mellé odasorakozzék a gazdasági termelés és értékesítés minden kérdésével foglalkozó gyakorlati szakember, aki a tanácsadason és buzdításon kívül az agrárvonatkozású rendeletek és törvények tényleges végrehajtását a hivatali íróasztalok porosodó aktacsomói közül valóságban is kivinne az emberek gazdálkodásába. E megoldásra váró problémákkal az utóbbi időben a sajtó és az illetékes tényezők kimerítően foglalkoztak és különböző formai megoldások is merültek fel a kivitel tekintetében (községi intéző, gazdajegyző, falugazda, stb.).

Az agrárvezető beállításával az iskolán kívüli népművelés maga is nyerni fog és ez utóbbinak a gazdasági, praktikus és a falu létkérdését jelentő tartalommal való erőteljesebb kiegészítése közelebb fogja hozni azt a való élethez. Mert, mind elemi iskolai oktatásunk, mind megszervezett népművelésünk, a rendelkezésre álló előadók kevés gazdasági ismerete folytán még kevésbé van telítve agrártartalommal, ami pedig az egyéni és közérdekek helyes szolgálatán kívül a leginkább tudja lekötni a falusi népművelés tanfolyamainak és előadásainak tisztán földművesekből álló hallgatóságát. Az iskolán kívüli népművelésnek ezenkívül nem szabad csupán az ismeretközlésben kimerülnie. Ma már olyan művelődési értékeket keresünk, melyek az adatok és a tudás mellett lelki tartalmat is adnak, amelyek a faluban speciálisan egy erősen nemzeti, a honnal, a földdel és szülőfaluval kapcsolatos egészséges magyar lelki élet kifejlesztésére alkalmasak. Összefüggéseket és kölcsönhatásokat kell kimutatnunk és a gyakorlati életben az előadásokon túl és kívül ezeket élökké kell varázsolnunk és gyakorlatilag hasznosíthatókká tennünk. A falusi magyar gazdapolgár ideális típusához csakis így, állandó érintkezéssel, tanácsadással, és egyéb eszközökkel kiegészített népművelési munkával juthatunk, nem pedig ötletszerűen összeszedett ismereti tárgyak jól-rosszul előadott anyaga útján. Ehhez azonban igazán hivatott vezetők és tanítók kellene.

A falusi népművelés nagymértékben járult hozzá, hogy a világháború után megindult, a faluval való intenzívebb foglalkozás, az elmúlt évtizedben kézzelfogható és szemmel látható eredményeket hozott létre. Itt örömmel kell konstatálnunk egy minden irányban

és körben megindult rohamos fejlődést, sőt az egyes községek részéről egyenesen lázas, gyors ütemű igyekvést arra, hogy a felismert és társadalmi és kultúrpolitikánk által megállapított hiányokat minél gyorsabban eltüntessék. A falusi és tanyai népiskolák száza létesülnek, a községek vetélkedve versenyeznek kultúrházak, népházak, leventetothonok, anya- és csecsemővédők, sportterek emelésében. A lakosság ezek alapításához a gazdasági nehézségek dacára is szokatlan készséggel járul a maga obulusaival és természetbeni munkájával. A vármegyei népművelési titkárok, a Faluszövetség és más közintézmények útján a legelhagyatottabb Ids falukban is megjelennek a mozigépek, melyekben az ismeretközlés és nevelés legkiválóbb eszközével ismerkedik meg falusi népünk. Egyes vármegyék megértő vezetői szokatlan bátorsággal és képességgel, tervszerű program alapján látják el a vármegye községeit a népművelés és falufejlesztés, a népegészségügy és művelődés intézményeivel. A falufejlesztés és népművelés szolgálatába állítja a népművelés központi szerve a rádiót és a grammofont, a rádió is otthonossá válik még a tanyai gazdaportákon is, amelyeken keresztül a „rádió szabadegyetem“ és külön gazdasági előadások elégitik ki népünk egyre fokozódó kultúrigényeit.¹ A Faluszövetség falufejlesztési és vidéki vándorkiállításai olyan néprétegek kultúrszomját keltik fel, amelyekhez eddig a távolság miatt még semmiféle más kultúreszközzei hozzáférni nem lehetett.² A kisczarda-gabonaversenyek, mezőgazdasági munkaversenyek³, népviseleti felvonulások, falusi ünnepek, Szent István-napi búzaünnep, tanulmányutak, a német-magyar kisczarda csereakció stb. mind azt látszik bizonyítani, hogy a falusi földművesosztály ma már nemcsak passzív részese a nemzeti kultúrközösségnek, hanem megértéssel és készséggel igyekszik betölteni azt a szakadékot, amely őt eddig a magyar állami és társadalmi élettől önhibáján kívül elválasztotta. Ez a könnyen felismerhető és le nem tagadható előretörés, melynek megindulása felismerések, tapasztalatok, jó vezetők és kormányzati és társadalmi erők szerencsés összetételéből a kedvezőtlen körülmények dacára is kialakult, — nem maradt meg a kulturális eszközök intenzívebb igénybevételénél, hanem kiterjedt az erkölcsi, községközigazgatási, egészségügyi és társadalmi vonatkozásokra is, valamint a falusi élet esztétikai és etikai nemesítésére. Az utolsó évtized alatt indult meg hazánkban a községek nagyobbszabású villamosítása,⁴ új községi középületek emelkednek, modem tűzoltó- és öntözőfelszereléseket szereznek be nagyobb falvaink, a falu egészségügyi viszonyai a népegészségügyi és társadalombiztosító intézmények tevékenysége folytán máris javulnak stb.

Nem szóltunk még a falu társadalmi életét felölelő egyesületek, gazdakörök, faluszövetségek és szövetkezetek szerepéről, pedig a falu kultúrszínvonalának emelésében, a földműveslakosság polgári öntudatának kifejlesztésében és a megoldásra kerülő problémák tár-

¹ Milleker Rézsű: A rádió népművelési szempontból. (Iskoiánkívíli Népművelés. 1928 szeptember.)

² Dr. Bodor Antal: Száztíz községfejlesztési kiállítás. 1925.

³ Dr. Halács Ágoston: A mezőgazdasági munkaköltségek csökkentésének lehetősége. (Mezőgazdasági Közlöny. 1928. I—2. szám.)

⁴ Borús Ferenc: Csonka-Magyarország villamosítása. 1926.

sadalmi előkészítésében elsőrangú szerepük van. É téren is örvendetes haladást észlelhetünk; pezsgő egyesületi élet indult meg sok községünkben, azonban a sok divergáló központi intézmény országos szervezkedése, valamint a falusi intelligencia sok helyen széthúzó törekvései már a falu túlszervezésének problémáját is felvetették.¹ Ismerünk 3.000 lakosú községet, ahol körülbelül 25 különféle egyesület és kör működik, mindegyik külön-külön tiszttikkal, helyiséggel s amelyeknek működése az egymást túllícitáló ünnepek és összejövetelek rendezésében merül ki. Bármennyire hangsúlyozzuk is az egyesületi szervezkedés nemzetépítő hivatását, a túldimenzionált és túlszervezett falt *A* társadalmi élet, amelyben a személyi és társadalmi ellentét»: a község szűk határain belül erőteljesebben kirobbanó hatásokban mutatkoznak, a falu erőinek szétforgácsolására és a társadalmi béke megbontására vezet. E túlszervezés elkerülésével elsősorban a faluval foglalkozó országos intézményeinknek és a népművelés szerveinek kellene foglalkozniok.

Falusi kultúrpolitikánknak van egy, a kultúra terjesztésével egyvonalú, bár megfordított irányú feladata. Amennyire immunis maradt a röghöz kötött, a külvilágtól elzárt falu a világkultúra nivelláló hatásától, talán éppen olyan mértékben önmagából termel ki igen sok jellegzetes kultúrértéket erkölcsi felfogásban, szokásban, viseletben, gondolkodásban, művészetben, zenében és költészetben. Ezeknek értéke minden kétségen felül áll. E belső népi megnyilatkozások istápolása hasonlóképpen feladata kulturális törekvéseinknek. A falu történelmére vonatkozó emlékek összegyűjtése, a természeti emlékek és szépségek ápolása, a kedélyélet nemesítése (népünnepek, multságok, fonó-, aratóünnep, játékok, ének- és dalosünnepek, műkedvelői előadások stb.), a népviselet, népszokások, a régi magyar dal és zene ápolása, a háziipar fejlesztése, a pusztuló népművészet még feltalálható maradványainak megbecsülése és megőrzése: mind megannyi tevékenységi köre úgy a falu vezetőinek, mint a falu intézményeinek. A falu e belső értékeinek intézményes és állandó összegyűjtésére több községünk létrehozta az úgynevezett községi múzeumot, amelyben a község anyagi és szellemi életére vonatkozó összes adatok és tárgyak kiállítászerű feldolgozásban nyernek elhelyezést.

A falufejlesztés eddigi eredményei azonban nem jelenthetik azt, hogy a falu gazdasági, kulturális és szociális érdekeinek szolgálatában az állam és a társadalom már megtette kötelességét. Az egyre súlyosodó gazdasági bajok, valamint Trianon okozta megnyomorítottságunk mind jobban és jobban megnehezítik a fejlődés emelkedő útját. A ráfizetéssel járó gazdálkodás, az egyre nehezebb értékesítési viszonyok, az aggasztó mérvű eladósodás, súlyos közterhek, a községre nehezedő mind súlyosabb és súlyosabb közigazgatási és politikai feladatok kétségessé teszik, hogy a fejlesztés eddigi tempóját sikerül-e továbbra is megtartanunk. Pedig e téren a visszaesés jóvá nem tehető mulasztást, sőt nemzeti katasztrófát is jelenthet. Mert a fejlődés tagadhatatlan jelei dacára is földművestársadalmunk és a falu emelkedése még sok

¹ Radnóti István: A falvak szervezkedésének egysége. (A Falu. 1929 március)

kívánni valót, hiányt és bajt mutat, amelyeket csak további megfeszített társadalmi munkával és az állam szünetnélküli, jóakarátú támogatásával lehet csak apránként, fokozatosan megszüntetni. A falu és a város közötti szakadék még mindig túlságosan mély, vannak még falvak, ahol még sem a jó szó, sem a hatalmi beavatkozás nem tudta a régihez való görcsös ragaszkodást és az elmaradottság bilincseit kettétörni, s ahol a nép lelkének zárkózottságába a haladás gondolatának még nem sikerült behatolni. Vannak még falvak, ahol a jó vezetők hiánya súlyos társadalmi veszélyeket rejt magában és a haladás kerékkötői tétlenségben tartják népünk készségeit. Modernebb, racionálisabb, üzletszerű és üzemileg megszervezett gazdasági üzemekre támaszkodó tevékenyebb agrárpolitikát sürgetnek mezőgazdasági termelésünk már ismertett hibái és bajai. A rossz és járhatatlan utak, melyek a falvak tápláló és közvetítő véreiret képeznek a civilizáció felé, egy átfogó és gyors útépitési programot követelnek. A csecsemőhalandóság iszonyatos méreteit még nem sikerült jelentősen csökkenteni. Még 1926-ban is a falusi csecsemőhalandóság az élve születések 19.7%-át tette ki a városok 16.8%-a és például Svájc 67%-ával szemben. Sok magyar falu van még, amelyik még sem mozdult ősi jobbágykorbeü állapotából és ahol még a legprimitívebb életformák között élnek jobb sorsra és többre hivatott magyar emberek. És a falu legsúlyosabb és legveszedelmesebb problémája: a falusi szegénység és földmunkásság kenyerének biztosítása még mindig nem képezi tengelyét egy nagyobb szabású, alapos szociális programúnak, amelynek kezdő lépéseit sem tette meg a különben a társadalom egyéb rétegeinek szociális biztosítását pompás intézményekben megvalósító állam és társadalom.

Hosszú sorokban vonultathatnánk fel még a megoldásra váró falusi problémák özönét, de fenti felsorolásnak nem a teljesség a célja, hanem csupán reflexszerü érzékeltetése annak a sok súlyos bajnak és gondnak, amelyek között ma a nemzet legnagyobb társadalmi rétege: a falusi földmíves- és munkástársadalom él.

RADNÓTI ISTVÁN